

■ article

REVISTA D'HISTÒRIA DE LA FILOSOFIA CATALANA,
Número 4, 2012 | Print ISSN 2014-1572 / Online ISSN 2014-1564
DOI 10.2436/20.3001.02.64 | P. 125-138
Data de recepció: 21/09/2011 / Data d'admissió: 12/12/2011
<http://revistes.iec.cat/index.php/JOCIH>

EI liberalisme anglès a Catalunya a la primèria del segle XIX: Manuel Casamada i Comella¹

Ignasi Roviró Alemany

Facultat de Filosofia, Universitat Ramon Llull
C/ Diputació, 231. 08007 Barcelona
ignasiroviro@gmail.com

resum

A l'inici del segle XIX els literats de la capital d'Espanya estaven dividits en dues faccions: una de progressista i una altra de conservadora. Aquestes posicions ideològiques es varen traspasar a la literatura. Els primers utilitzaren com a bandera un text retòric del predicador escocès Hugh Blair (1718-1800); els segons, un text de l'esteta francès Charles Batteux (1713-1780). L'ús de Blair va representar també una via més d'introducció del pensament liberal anglès i de divulgació d'Edmund Burke, d'especial interès per a l'oposició entre el bell i el sublim. Fins aquell moment els conceptes del bell i el sublim s'entenen com a conceptes encadenats. A Catalunya, la influència de Blair es veu en l'obra del frare liberal Manuel Casamada (1772-1841) i en el discurs, inèdit, que pronuncià a la Real Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona (1837).

paraules clau

Hugh Blair, Manuel Casamada, bell, sublim, estètica catalana.

Les idees de la Il·lustració anglesa es van anar estenent de forma gradual per tot Europa. En el terreny de la retòrica i la teoria literària aquesta influència es va deixar sentir, sobretot, per mitjà d'algunes traduccions d'obres angleses i en dues característiques pròpies: un reconeixement de la tradició i una incomoditat amb els plantejaments de l'escolàstica. Existiren, en l'Espanya del segle XVIII,

1 Aquest treball s'inclou dins el projecte d'investigació «L'escola estètica catalana y sus aportaciones a la estética española (1800-1936)», de la Facultat de Facultat de Filosofia de la Universitat Ramon Llull, amb referència del Ministerio de Ciencia e Innovación FFI2009-07158. Vull agrair al professor Xavier Serra Labrado la lectura de l'original i les seves intel·ligents suggerències.

unes tensions evidents entre els defensors de l'ortodòxia escolàstica i els que reclamaven uns canvis de perspectiva que s'adaptessin a la nova efervescència social. Quatre grans figures marcaren els canvis en les humanitats en aquells temps il·lustrats: Benito Jerónimo Feijoo, Gregori Mayans, Gaspar Melchor de Jovellanos i Antoni de Campmany. Tots ells van mirar de trobar un cert equilibri entre la tradició i les noves idees.

Amb tot, els manuals de retòrica i de literatura espanyols de la primera del segle XIX deixaven traslluir un conflicte no resolt. Utilitzar un o altre manual escolar ja era significatiu d'un cercle d'idees; abanderar unes teories literàries situava en un «lloc» ideològic i polític.

Don Paul Abbott² ha assenyalat que el *Curso de humanidades castellanas* de Jovellanos —on s'inclouen unes *Lecciones de Retórica y Poética*— és la primera obra publicada a Espanya on trobem la influència del retòric escocès Hugh Blair³. El llibre *Lectures on Rhetoric and Belles Lettres*, del predicador escocès, va formar diverses generacions en l'àrea anglòfona i tingué, per mitjà de les traduccions, una considerable influència en d'altres llocs d'Europa. El text va tenir més d'un centenar d'edicions i de resums. Es va traduir al francès, a l'alemany, a l'italià, a l'espanyol i al rus. Trobem el llibre de Blair en la reforma liberal que el 1807 es va fer en els plans d'estudi de la Universitat de Salamanca. També es decreta el seu ús per a l'estudi de la literatura i la història als Reales Estudios de San Isidro del Colegio Imperial de Madrid⁴ i, el 1820, els plans d'estudis del govern espanyol el recomanen per a l'ensenyament de la retòrica en els estudis d'humanitats i de teologia⁵. El llibre de Blair, a més, va ser la font principal

2 «The influence of Blair's *Lectures* in Spain», *Rhetorica: A Journal of the History of Rhetoric* VII, 3, Summer 1989, 275-289. Cf. DON ABBOTT, «Blair 'Abroad'. The European Reception of the *Lectures on Rhetoric and Belles Lettres*», a Lynée LEWIS GAILLET, *Scottish Rhetoric and its Influences*, New Jersey: Hermagoras Press, 1998, p. 67-78.

3 Hugh Blair (1718-1800), predicador i retòric escocès, es considerat un dels teòrics més destacats de l'art del discurs. Són tres les seves obres més importants: *A Critical Dissertation on the Poems of Ossian, the Son of Fingal* (1763), *Sermons* (5 vols, 1777-1801) i *Lectures on Rhetoric and Belles Lettres* (1783). Aquesta última obra és la que aquí ens interessa. Va ser traduïda al castellà i compendiada en diverses ocasions. Va ser un text reconegut per a l'ensenyament oficial fins el 1825, data en què fou substituït pel text de José GÓMEZ HERMOSILLA, *Arte de hablar en prosa y verso*, 2 vols., Madrid: Imprenta Real, 1826. José Luis Munárriz va ser el traductor i adaptador de l'obra de Blair al castellà: *Lecciones sobre la Retórica y las bellas artes, traducidas y adicionadas a partir del original inglés de Hugo Blair*, 4 vols., Madrid: Imp. de Antonio Cruzado, 1798-1801.

4 José SIMÓN DÍAZ, *Historia del Colegio Imperial de Madrid*, Madrid: CSIC, 1959, 2, p.148.

5 Així ho determina la Reial Ordre de 20/09/1820. Abbott (*op. cit.*, p. 284) afirma que: «*The Arte de hablar [de Gómez Hermosilla] replaced Munárriz Lecciones de Blair as the humanities text-*

d'altres dues obres oficials per als estudis d'humanitats: els *Principios de retórica y poética*, de Francisco Sánchez Barbero (1805)⁶, i l'*Arte de hablar en prosa y verso*, José Gómez Hermosilla.

Blair contra Batteaux

La traducció espanyola de les *Lectures on Rhetoric and Belles Lettres* de Blair (Madrid, 1798-1801) va representar una fita per al pensament liberal⁷. El traductor, José Luís Munárriz, no va ser del tot fidel al text, sinó que va substituir algunes lliçons (xx-xiv) per uns capítols sobre l'examen crític de l'estil de Cervantes i, a més, va afegir un capítol (xlii) sobre poemes èpics castellans i alguns apèndixs sobre literatura espanyola.

Segons el professor José Checa⁸, Munárriz va traduir Blair per recomanació de Jovellanos. Sigui com sigui, el fet és que aquesta traducció va ser utilitzada com a bandera ideològica per part d'un grup de literats liberals que es reunien a l'entorn de Manuel José Quintana. En canvi, el grup conservador, capitanejat per Leandro Fernández Moratín, oposava a la traducció de Blair la traducció dels *Principes de la Littérature* de Charles Batteux⁹. La polèmica entre els uns i els altres va ser llarga, bruta i cruenta. Una mostra ens la dona Juan Tineo Rodríguez, amic de Moratín, que descriu la traduc-

book officially sanctioned by the Consejo de Castilla i en nota a peu de pàgina afegeix: «At the time of this decision Hermosilla held the position of Secretario de la Inspección General de Instrucción Pública.» En el text de Gómez Hermosilla, amb peu editorial de 1826, s'indica que per Reial Ordre de 19/12/1825 l'obra s'estudià en les classes d'humanitats. Però aquest fet no va fer desaparèixer l'obra de Blair de les aules. Si més no es va mantenir assumida i integrada en el *Curso elemental de retórica y poética* d'Alfredo Adolfo Camus (que a més del text de Blair integrava la poètica de Sánchez Barbero), text reconegut pel Consejo de Instrucción Pública i present en els programes educatius de 1850 (*Gazeta de Madrid*, 28/09/1850), 1851 (*GdM*, 05/09/1851), 1852 (*GdM*, 19/02/1852), 1854 (*GdM*, 18/10/1854), 1855 (*GdM*, 14/10/1855), 1856 (*GdM*, 18/09/1856), 1861 (*GdM*, 27/09/1861), 1864 (*GdM*, 03/09/1864) i 1867 (*GdM*, 16/09/1867).

6 Cf. María José SÁNCHEZ DE LEÓN, «Los principios de Retórica y poética de Francisco Sánchez Barbero en el contexto de la preceptiva de la época», *Actas del X Congreso de la Asociación Internacional de Hispanistas*, Barcelona, 1992, vol. 2, p. 1439-1450.

7 Don Paul ABBOTT, *op. cit.*, p. 287.

8 José CHECA BELTRAN, *Razones del buen gusto: poética española del neoclasicismo*, Madrid: CSIC, 1998, p.134. Cf. Andrés SORIA OLMEDO, *op. cit.*, p. 363-368.

9 Per als detalls i l'anàlisi de la traducció, cf. Inmaculada URZINQUI, «Batteu español» a Francisco LAFARGA (ed.), *Imágenes de la Francia en las letras hispánicas*, Barcelona: PPU, 1989.

ció de Munárriz com a «obra clàssica de la nova secta, en el nou doctrinal poètic de *los andreses*. Tal és la pèssima traducció de les *Lecciones* sobre la *Retòrica* de Blair»¹⁰.

En els *Recuerdos de un anciano*, Antonio Alcalá Galiano recorda aquells temps: «La literatura madrilenya estava el 1806 gairebé dividida en dos bàndols (...). Una host era patrocinada pel Govern, o diguem-ne pel Príncep de la Pau¹¹, al qual els homes principals o caporals eren personalment addictes. Era el principal d'aquests Leandro Fernández Moratín, poeta còmic destacat, per bé que mancat d'imaginació creadora i de passió viva o intensa (...), gens amant de la llibertat política, s'avenia molt bé amb l'autoritat, fins i tot amb la d'aleshores (...). En el bàndol oposat militaven homes aleshores ja cèlebres (...). Les seves idees eren les dels filòsofs francesos del segle XVIII i les de la revolució del poble veí nostre (...). En literatura el seu classicisme era menys pur que el del seus adversaris, anant-se'n amb els semiherètics dels dies de Voltaire, mentre que els altres restaven amb els ortodoxos Boileau i Racine. Manuel José Quintana (...) era el principal, si no en crèdit, en influència, dels de la seva parcialitat literària. (...) Tots dos bàndols literaris tenien una mena de catecisme de la seva fe, o dit amb més propietat, un llibre en què, alhora que promulgaven les seves doctrines, donaven, en les aplicacions d'aquestes, satisfacció als seus afectes. El llibre dels moratinistes eren els principis de literatura de Batteux; el dels quintanistes, les lliçons de retòrica i poètica de l'escocès Hugh Blair.»¹²

Marcelino Menéndez Pelayo feia extensiu aquest enfrontament madrileny a tot l'àmbit de l'Estat espanyol: «Així s'explica el curiós fenomen que tots els esperits que a Espanya manifestaven alguna propensió a donar més amplitud i elevació al pensament poètic i major llibertat a les formes líriques, fossin apassionats partidaris de Blair: com fou el cas de Cienfuegos, de Quintana i, fins a cert punt, de Lista.»¹³

10 L'editor del *Juicio Crítico de los principales poetas españoles de la última era. Obra póstuma de Don José Gómez Hermosilla a que saca luz Don Vicente Salvá. Librería de Mallen y sobrinos* (València, 1840, vol. 1) inclou un pròleg de Juan Tímeo abans de la selecció de les poesies de Juan Meléndez Valdés. La cita és estreta d'aquest pròleg (pàgina 184).

11 Sobrenom amb què es coneixia Manuel Godoy, per haver negociat la Pau de Basilea (1795).

12 Antonio ALCALÁ GALIANO, *Recuerdos de un anciano*, Madrid: Imprenta Central, 1878, p. 63-67. Alcalá torna a explicar aquesta qüestió en el llibre *Historia de la literatura española, francesa, inglesa e italiana en el siglo XVIII. Lecciones pronunciadas en el Ateneo de Madrid*, Madrid: Imprenta de la sociedad literaria y tipográfica, 1845, p. 436-465.

13 Marcelino MENÉNDEZ PELAYO, *Historia de las ideas estéticas en España*, Madrid: CSIC, 1994, vol. 1, p. 1160. Poc abans havia afirmat: «El grupo que acaudillaban Quintana y Cienfuegos, y que venía a ser la última evolución de la escuela salmantina informada ya de un poderoso espíritu enciclopedista

Però el cert és que a Catalunya no tenim coneixement que entre els nostres literats hi hagués hagut un enfrontament tant cruel com el representat per les dues faccions madrilenyes assenyalades. No hi ha massa estudis sobre la influència i la utilització ideològica de Blair. Manuel Casamada representa la recepció de l'escolà a Barcelona.

Manuel Casamada i Comella

Manuel Casamada va néixer a Barcelona el 9 de setembre de 1772, fill d'una família benestant¹⁴. Als 15 anys, en aquesta ciutat, va entrar al Col·legi i Convent de Sant Pere Nolasc de l'ordre de la Mercè, on es formà¹⁵ i s'ordenà sacerdot. Durant els anys 1792-1795 cursà: *Fonaments de religió, Institucions teològiques, Escriitura, Moral i Cànon*. El 1798 obtingué el doctorat en Teologia.

y revolucionario, tomó por bandera las Lecciones de Blair, en cuyos suplementos el mismo Quintana y el mismo Cienfuegos, y además Sánchez Barbero y otros, habían puesto la mano. Los adversarios de Quintana, es decir, el grupo acaudillado por Moratín el hijo, se dieron, por espíritu de contradicción, a patrocinar al infeliz traductor del Batteux, pero sin ayudarlo con otro más positivo servicio que con decir pestes de la traducción de Blair, que ciertamente las merecía todas, ni más ni menos que la de su rival, pudiendo tenerse una y otra por pésimas entre las malas de aquel siglo.» (Ibidem, p. 1159).

- 14 Sobre la biografia de Casamada cal veure: *Enciclopedia Universal Ilustrada Europeo-Americana*, vol. XII, editorial Espasa-Calpe, Madrid. Josep Rafel CARRERAS BULLBENA, «Estudis biogràfics d'alguns benemèrits patricis que illustren aquesta Acadèmia», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona* 13 (1928), núm. 100-101, p. 377-379. Juan COROMINAS, *Suplemento a las Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes, y dar alguna idea de la literatura de Cataluña, que en 1836 publicó el excmo. e ilmo. Señor Don Felix Torres Amat...* Burgos: Imprenta de Araniz, 1849, p. 73. Guillem DÍAZ-PLAJA, «Una càtedra de retòrica, 1822-1835», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 1962. Faustino D. GAZULLA, «Los mercedarios en la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona* 14 (1930), núm. 103, p. 125. José Antonio GARÍ Y SIUMELL, *Biblioteca mercedaria, o sea escritores de la celeste, real y militar orden de la merced, redención de cautivos*, Barcelona: Imprenta de los herederos de la viuda Pla, 1875, p. 59-60. Antonio ELIAS DE MOLINS, *Diccionario biográfico y bibliográfico de escritores y artistas catalana del siglo XIX*, Barcelona, 1889. Alfredo SÁEZ-RICO, *La educación general en Cataluña durante el trienio constitucional*, Barcelona: Facultad de Filosofía y Letras, Universidad de Barcelona, 1973, p. 131-136. Félix TORRES AMAT, *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes, y dar alguna idea de la literatura de Cataluña*, Barcelona: Imprenta de J. Verdager, 1836, p. 166.
- 15 El col·legi dels mercedaris era el de Sant Pere Nolasc, situat al final de la rambla, prop de santa Mònica. Fundat el 1642 va tancar les portes el 1827. Quan Casamada hi intervingué com a regent, al final de la Guerra del Francès (1808-1814) el col·legi havia estat ocupat militarment. Entre el 1820 i el 1823 el col·legi, que també era convent, va ser utilitzat com a caserna de policia (ja ho havia estat a primers de 1809). Cf. Cayetano BARRAQUER ROVIRALTA, *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*, Barcelona: Imprenta de FJ. Altés y Alabat, 1906, vol II, p. 131-134. Per veure'n la ubicació és molt útil la pàgina <http://www.monestirs.cat/monst/bcn/bn02nola.htm> (consulta: 25/08/2011)

Un any després era al Convent de la Mercè de Vic: en tenim constància per les qüestions disputades de teologia que medià entre dos estudiants mercedaris¹⁶. Degué residir en aquesta ciutat fins a la invasió de l'exèrcit francès de 1808, tenint el càrrec de comanador del convent. Ens consta que formava part de la Junta del Corregiment de Vic: aquesta junta organitzà la defensa de la ciutat¹⁷. Més tard, va ser regent d'estudis del Col·legi de Sant Pere Nolasc de Barcelona i, ja en el 1815, n'era el rector. Va ser examinador sinodal de Girona i director general d'estudis de l'ordre de la Mercè per a Catalunya. El 30 de març de 1815 entrà com a membre de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.

El 25 d'octubre de 1820 el rei Ferran VII sancionà la llei de reforma eclesiàstica, per la qual se suprimien monestirs, es reduïen convents i es prohibia admetre novicis i professions religioses. Els articles 13, 14 i 15 promovien i facilitaven la secularització dels frares regulars¹⁸. Quatre mesos després d'entrar en vigor aquesta llei, concretament el 16 de febrer de 1821, Manuel Casamada va presentar al bisbe de Barcelona Pau Schar, la petició de secularització. El bisbe signà l'acceptació cinc dies després i la secularització es va fer efectiva el 16 d'abril de 1821. Casamada deixava l'ordre de la Mercè i, com a sacerdot, passava a disposició del bisbat.

Va formar part del claustre de professors del primer intent de restauració de la Universitat de Barcelona, durant el Trienni Liberal. Impartí l'assignatura de Literatura i Història, que era costejada per l'ajuntament. Poc més tard, va ser catedràtic de Teologia (al Seminari de Barcelona). D'aquesta mateixa institució, i després dels exàmens prescriptius i del reconeixement dels cursos estudiats al seu convent, el 3 de maig de 1823 va rebre el batxillerat en Teologia i el 19 de juny del mateix any, el doctorat en la mateixa disciplina¹⁹. Amb el retorn de

16 *Sacrae religionis dogmata questionibus scolasticis ac historicis adornata quae publicae exponunt arenae Fr. Cosmas Luprestii et Bruquera et Fr. Petrus Nolasco Jaques et Artigas reg. Ac milit. Ord. B. M. De Mercede redemptionis captivorum, medius inter ipsos erit P. Fr. Emmanuel Casamada et Comellas in praedicto Ordine Sacrae Theologiae Lector. Circo locum parabit reg. Vicens. Templum S. Eulaliae V. et M. die II Junii anni a nat. Domini MDCCXCIX... Vici in offic. Mariae Dorca Viudae, eam regente Joanne Dorca.*

17 Miquel FURRIOLS, «La junta corregimental de Vich en la guerra de la independència», *Ausa* 2 (1955), núm. 12, p. 67-79. Id., «Els patriotes vigatans durant la guerra napoleònica» *Ausa* 3 (1963), núm. 44, p. 374-376. Maties RAMISA I VERDAGUER, «Aspectes de la guerra del francès a Vic (1808-1814)», *Ausa* 11 (1984), núm. 110-111, p. 239-249.

18 *Gazeta del Gobierno*, núm. 123, de 29/10/1820, p. 544. L'article 14 de la llei: «*La Nación dará 100 ducados de congrua a todo religioso ordenado in sacris que se secularice, la cual disfrutará hasta que obtenga algún beneficio o renta eclesiástica para subsistir.*»

l'absolutisme, Casamada va ser professor substituït de la càtedra de Teologia de la Universitat de Barcelona, però en unes condicions precàries: només hi era cridat si hi havia un nombre suficient d'alumnes matriculats²⁰. Un cert aire d'incomoditat i de «passar comptes» ideològics es percep en la documentació: a l'inici de 1839 Casamada demana a la universitat de ser tractat com un professor titular, amb vot. Poc abans d'acabar el gener del 1839, i amb bons elogis com a professor, la universitat li denega aquest reconeixement tot adduint que abans són els professors que vénen de l'extingida Universitat de Cervera i dels Estudis Generals de Barcelona i que en aquells estudis no hi havia els de Teologia com a propis²¹. Paral·lelament, Casamada ensenyava llatinitat al Col·legi de Josep Carreras de Barcelona²². El 20 de gener de 1838, quan tenia 66 anys, se li va acceptar la matrícula en la Facultat de Dret: no sabem si acabà la carrera.

Casamada era un frare liberal. Com es pot veure pel títol i pel contingut d'alguns dels seus sermons, va tenir un paper rellevant en la proclama de la llibertat, el suport a la reina, la crítica a fets d'armes absolutistes o a la invasió francesa i la defensa de la constitució²³: va intervenir en novenaris fets exclusivament

instauración de la Universidad de 2ª i 3ª enseñanza, Barcelona: Facultat de Filosofia, Universidad de Barcelona, 1970, p. 199 i 202, respectivament.

- 20 En un informe intern de la Universitat del novembre de 1837 es llegeix: «*Los matriculados en Teología sólo ascienden a cinco y, por ahora, es suficiente un solo catedrático, pero siempre que con venga darán las lecciones interinamente don Manuel Casamada...*». Document transcrit a Antonio PALOMEQUE TORRES, *Los estudios universitarios en Cataluña bajo la reacción absolutista y el triunfo liberal hasta la reforma de Pidal (1824-1845)*, Barcelona: Facultat de Filosofia, Universidad de Barcelona, 1974, p. 261.
- 21 ANTONIO PALOMEQUE TORRES, *Los estudios universitarios en Cataluña...* p. 393-399.
- 22 «*[Manuel] Milá [i Fontanals] fué llevado por su padre a la escuela, que lo era a la sazón de primeras letras, de D. José Carreras (...) recientemente abierto en esta ciudad (...) Juntos estudiamos en dicha escuela dos años de latín bajo la dirección de D. Manuel Casamada, religioso exclaustrado, que con tratarnos a todos sus discípulos con afecto y familiaridad como de padre, distinguió siempre á Milá con especial cariño.*» JOAQUIM RUBIÓ I ORS, *Noticia de la vida y escritos de D. Manuel Milá y Fontanals*, Barcelona: Jaime Jepús Roviralta, 1887, p. 10-11.
- 23 Contra els que intentaven abolir la constitució de Cadis, en el sermó *Tributo de gratitud á las víctimas del Dos de Mayo de 1808*, de 1820, escriví: «*Hombres miserables, que bien hallados en la esclavitud, o en el egoísmo, declamabais tontamente contra el Código sagrado; Vosotros que perjuros á la Religión santa asesinasteis los Lacys, los Porliers y los Minas; Vosotros que sedujisteis al incauto Fernando y preferisteis vuestras conveniencias á la felicidad pública: Ea, quitaros de nuestra vista... Mas no, esperad algún tanto: no os marchéis con el despreciable patrimonio de vuestra ignorancia. Sabed antes que los preciosos artículos de nuestra sabia Constitución fueron tomados de nuestra legislación primitiva; que están arreglados á los preceptos y disciplina de la Iglesia y que son conformes al espíritu de la Monarquía como católica y como política. Sabed, y sepa la Nación y el mundo entero, que las Cortes no hicieron otra cosa que desenterrar de entre el polvo y las ruinas aquellas mismas leyes que en los siglos pasados condujeron la España á la cumbre de la gloria y esplendor.*» (p. 17)

per predicadors liberals²⁴; va fer el sermó –per encàrrec oficial– en l'acte en què l'ajuntament constitucional de Barcelona, el 9 de setembre de 1822, festejava el fracàs de la sublevació de la Guàrdia Reial a Madrid contra la constitució; va participar en actes públics en suport de la restauració de la constitució de 1812²⁵; va tenir intervencions de comissari polític²⁶... Era defensor del moderantisme liberal, de prou influència a la Barcelona del 1820–1823, essent soci del Gabinet de Lectura (centre neuràlgic del moderantisme). D'aquesta associació, en va ser una veu pública, juntament amb Albert Pujol i Eudald Jaumeandreu. Expressant les opinions polítiques d'aquest cercle, i juntament amb Bonaventura Carles Aribau, va ser redactor del *Diario de la ciudad de Barcelona o sea El Eco de la ley*²⁷. El professor Jordi Roca Vernet ens mostra un Manuel Casamada involucrat en dues societats secretes que tingueren la seva florida durant el trienni: la Societat de l'Anell i la dels Comuners. Mostra també un Casamada actiu com a membre del Gabinet de Lectura de Barcelona, director de l'Acadèmia Cívica i implicat en la Tertúlia Patriòtica de Lacy, un nucli molt influent en la política radical barcelonesa d'aquells anys²⁸.

24 Gayetà Barraquer recull la nota de Fra Francesc Pi, superior del convent de Santa Clara de Barcelona: «Año 1822. Devoto Novenario que algunos devotos liberales consagran a la Virgen del Rosario en su iglesia de Sta. Catalina de los P. Dominicos a fin de lograr el feliz acierto a las armas constitucionales.» Cayetano BARRAQUER ROVIRALTA, *Los religiosos en Cataluña durante la primera mitad del siglo XIX*, Barcelona: Imprenta de Francisco J. Altés y Alabat, 1915, vol 1, p. 960-961.

25 Jordi ROCA VERNET, «La sociabilidad del trienio liberal en Barcelona: foros de educación política y de adoctrinamiento constitucional», a Marieta CANTOS CASENAVE (ed.), *Redes y espacios de opinión pública: de la ilustración al Romanticismo: Cádiz, América y Europa ante la modernidad*, Cadiz: Universidad de Cádiz - Alienta editorial, 2006: «La Sociedad Dramática era una compañía de artistas que subían a los escenarios de la ciudad condal para representar sus funciones. En abril de 1820 quisieron contribuir a la celebración de la restauración de la constitución de 1812 organizando una solemne acción de gracias. Actrices y actores invitaron al prior Manuel Casamada, entusiasta liberal, a dar un sermón. Meses después, la sociedad dramática financió su publicación. Casamada en el sermón apeló a la prudencia del monarca y a la observación de las leyes como ejes fundamentales de la política para conservar los derechos del hombre y asegurar su felicidad. Y exigió a los ciudadanos españoles ser virtuosos ya que en la virtud se basaba la nueva sociedad.» (p. 489-490)

26 Casamada «fou col·locat al capdavant de l'Acadèmia [Cívica i Gratuïta de Barcelona] per desarticular qualsevol temptativa de restabliment d'aquell espai d'adoctrinament polític de la milícia». Jordi ROCA VERNET, *Política, liberalisme i revolució. Barcelona, 1820-1823*. Tesis doctoral, UAB, 2007, p. 162.

27 El diari sortí el primer de maig de 1822. A partir del fets del setembre del mateix 1822, el diari es radicalitzà i Casamada va deixar de col·laborar-hi. També ho va fer Aribau.

28 *Política, liberalisme i revolució. Barcelona, 1820-1823*, Tesis presentada a la Universitat Autònoma de Barcelona, 2007. La tesi del Dr. Roca Vernet és una investigació molt valuosa per informar-se de les vicissituds a Barcelona durant el Trienni Liberal. Té una importància especial pel tema de les societats secretes i els moviments cívics.

En paraules de Gaspar Feliu, en l'època de predomini liberal, Casamada «es convertí en el predicador més cercat per als sermons d'efemèrides polítiques»²⁹. La seva militància en les idees de la llibertat el portaren a enfrontaments ideològics amb altres predicadors. Diu Feliu: «els veritables camps de batalla (abans d'acudir a les armes) foren les troncs i les impremtes. La primera discussió oberta fou provocada pel P. Aragonès (...) en criticar, des de les pàgines del *Diario de Barcelona*, dos sermons predicats dies abans (un d'ells segurament del P. Manuel Casamada)»³⁰. A l'enfrontament s'hi afegí el servita Martí Estaper, que a causa de la gravetat dels seus atacs contra la constitució va ser detingut a peu de trona i desterrat durant sis anys. En aquesta època –darrers mesos de 1822– entrà en vigor una nova divisió parroquial a Barcelona. Gaspar Feliu ens indica que les noves parròquies van anar a mans dels frares secularitzats més addictes al règim liberal³¹: Casamada regentà la de la Mare de Déu de la Mercè³².

Passat el Trienni Liberal i ja iniciada la Dècada Ominosa es procedí contra Casamada. El bisbe de Barcelona determinà el seu confinament al convent mercedari de Sant Ramon de Portell, a la comarca de la Segarra. Tot fa pensar que la reclusió, si es va produir, no va durar gaire temps. Gaietà Barraquer ja el troba predicant a Barcelona el 1827³³.

En referència als aspectes educatius cal destacar la labor pedagògica de Casamada. El 21 d'agost 1821, pocs mesos després de la seva secularització i tot cercant sosteniment, el *Diario Constitucional, político y mercantil de Barcelona* anunciava l'obertura d'un col·legi privat d'humanitats sota la seva direcció³⁴; però l'epidèmia de febre groga que assolava la ciutat va impedir que la iniciativa prosperés. Com a conseqüència d'aquella pesta morí el pare Joaquim Català (1822), fundador de l'Acadèmia Cívica i Gratuïta de Barcelona, dedicada a la formació de ciutadans d'extracció humil i a l'educació de cecs i sordmuts. El març de 1822 l'Ajuntament designà, com a substitut del pare Català, Manuel

29 *Op. cit.*, p. 126

30 *Op. cit.*, p. 153

31 Gaspar FELIU I MONTFORT, *La clerecia catalana durant el trienni liberal*, Barcelona: IEC, 1972, p. 99-100.

32 Cf. el magnífic estudi de Joan BADA, *L'església de Barcelona en la crisi de l'antic règim (1808-1833)*, Barcelona: Facultat de Teologia de Barcelona / Herder, 1986, p. 121.

33 *Op. cit.*, vol. 1, p. 1033.

34 En les pàgines 3-4. El diari *El Universal* de Madrid reproduïa l'anunci i hi afegia: «Multiplíquense entre nosotros los medios de instrucción y entonces serán las ideas liberales una necesidad para cuantos tienen la fortuna de pertenecer a esta nación magnánima.» 30/08/1821, p. 931.

Casamada³⁵. Va estar al front d'aquesta institució fins a la desaparició de l'Acadèmia, el 1823 (una institució més de Barcelona que s'enfonsà amb la caiguda del Trienni Liberal). Casamada malvisqué de les poques classes a la Universitat i de la docència privada al Col·legi Carreras.

Aquest «distingit retòric, pregon filòsof i eloqüent orador»³⁶, va morir a Barcelona el 7 de novembre de 1841.

Obra de Manuel Casamada

Dividim l'obra de Casamada en llibres, sermons i discursos.

Els llibres tenien una orientació pedagògica:

El primer fou el *Curso elemental [sic] de elocuencia por D[on] M[anuel] C[asamada] y C[omella] P[rebero]*.³⁷

En la nota inicial confessa que extreu part del contingut dels manuals d'Hugh Blair, Antoni de Campmany i Francisco Sánchez. A aquests llibres, diu Casamada, els falta un mètode per als més joves. És per això que organitza el contingut en diàlegs entre el mestre i el deixeble. És un llibre dialogat, on el deixeble pregunta i el mestre respon amb un llenguatge no massa complicat, però amb algunes llicències. És un repàs als elements essencials que configuren la retòrica i les arts del discurs, amb consideracions pràctiques i històriques.

Un any després publicà el *Curso elemental [sic] de poesía por D[on] M[anuel] C[asamada] y C[omella] P[rebero]*.³⁸

Aquest segon llibre representa una nova aplicació del mètode encetat en el volum anterior: l'utilització dels diàleg per mostrar els continguts. En la nota inicial diu trobar insuficients els manuals de Juan Díaz Rengifo, de Francisco Masdeu, d'Hugh Blair i de Francisco Sánchez.

35 Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Ajuntament borbònic, llibre d'Acords, 2, 2 de març de 1822, f. 484. Casamada accepta l'encàrrec de director de l'Acadèmia. Jordi ROCA VERNET, escriu: «L'ajuntament va utilitzar l'Acadèmia per persuadir els milicians que assimilessin una lectura moderada de la constitució del 1812. En definitiva, l'ajuntament se serví de l'Acadèmia per conduir la interpretació política que la milícia barcelonina formulava sobre el nou sistema polític», *Política, liberalisme i revolució*. p.161.

36 Josep Rafel CARRERAS BULLBENA, *Estudis biogràfics...*, 2, p. 379.

37 Barcelona: Imprenta de José Torner, 1827, 248 p.

38 Barcelona: Imprenta de José Torner, 1828. 386 p.

I, finalment, va publicar el *Curso de gramática latina: según el método de las gramáticas de las lenguas vivas*.³⁹

És en els sermons on es fa més visible la ideologia de Manuel Casamada, que milità en el moderantisme polític de la primeria del Vuit-cents. Donarem alguns títols, en els quals s'aprecia el seu compromís amb aquella causa en les circumstàncies més difícils. Així, per exemple: *Barcelona victoriosa por su fidelidad contra los enemigos extrangeros y por su lealtad contra los traidores domésticos: discurso que en 28 de mayo de 1815, primer aniversario y cumpleaños de su libertad, dixo en la iglesia de P. carmelitas descalzos el R.P. Fr. Manuel de Casamada*.

O del 1820 aquests dos:

Tributo de gratitud a las víctimas del Dos de Mayo de 1808 cuya sangre sentó la primera piedra del santuario de nuestra independencia, y cuyas cenizas levantaron las paredes del santuario de nuestra libertad. Elogio fúnebre que en el solemne aniversario decretado por las Cortes generales y extraordinarias del reino dixo la santa Iglesia de Barcelona. Por el encargo del excelentísimo Ayuntamiento Constitucional. El R. P. Fr. Manuel Casamada Mercedario, maestro en sagrada teología, director de estudios en la provincia de Cataluña y examinador sinodal del obispo de Gerona.

*La constitución política de la Monarquía española base de nuestra felicidad, cuando está apoyada y sostenida por las virtudes sociales. Sermón que en la solemne acción de gracias ofreció al ser supremo la sociedad dramática de la ciudad de Barcelona por el restablecimiento del código fundamental de nuestras leyes dijo en la iglesia de los P. Agustinos descalzos el 18 de abril de 1820 el R. P. Fr. Manuel Casamada, mercedario, maestro en sagrada teología, director de estudios en la provincia de Cataluña y examinador sinodal del Obispado de Gerona. Sale a la luz a espensas de la misma sociedad dramática.*⁴⁰

39 Barcelona: Imprenta de Manuel Saurí, 1829, vol. I, 323 p.; vol. II, 225 p.

40 L'endemà, el dia 19 d'abril, el *Diario constitucional de Barcelona* publicava: «Aprended del padre Manuel de Casamada que ayer nos hizo derramar tantas y tan dulces lágrimas; aprended de tantos beneméritos eclesiásticos que hacen honor a la provincia de Cataluña...», p. 147. Un dia més tard, el 20 d'abril, el mateix diari parlava de la figura i de la intervenció del pare Casamada: «La función de iglesia que celebraron anteayer los ciudadanos que componen la sociedad dramática de esta Capital, brillo especialmente por la acertada elección que hicieron del orador. El P. Casamada (mercedario) ha hecho honor a la iglesia, a su orden y a la Nación española con el sermón patriótico que predicó. Las luminosas ideas que presentó al auditorio, el modo con que las apoyó, y el fuego de su peroración, demuestran que este digno ministro del santuario conoce la unión íntima que las verdades evangélicas tienen con las políticas cuando estas se dirigen a la felicidad de los pueblos. Que la Constitución hará la felicidad de la Nación y que todos estamos igualmente obligados a sostenerla, lo demostró de una manera tan positiva que su discurso merece extenderse por medio de la imprenta. ¡Lor y reconocimiento a tan digno religioso! Su ejemplo producirá frutos de bendición y convencerá a los que lo duden, de que en el clero regular hay españoles tan patriotas y tan apreciables como en cualquier otra clase. El entusiasmo que esta oración ha producido prueba eficazmente que los ministros del Altar pueden contribuir a consolidar el sistema Constitucional, y cuan poderosa es su cooperación. El P. Casamada será para siempre querido de los buenos y al dar gracias al Todopoderoso la sociedad dramática,

I del 1822, encara durant el Trienni Liberal, aquest:

*El imperio de las leyes sostenido y afianzado por las víctimas del 7 de julio de 1823 en Madrid; elogio fúnebre, que en las solemnes esequias celebradas por el escelentísimo ayuntamiento constitucional de Barcelona el día 29 de Agosto de 1822, dijo en la Santa Iglesia Don Mauel Casamada, Presbítero, Ecsaminador sinodal del Obispado de Gerona y Director de la Academia Cívica y Escuelas reunidas de Sordo-mudos y ciegos instaladas en esta ciudad. Sale a lux por disposición del mismo Escelentísimo Ayuntamiento.*⁴¹

Pel que fa als discursos, en té d'ideològics i de polítics, pronunciats en les sessions de la Tertúlia Patriòtica de Lacy, i d'intel·lectuals i acadèmics, exposats en la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.

Dels primers, en tenim un exemple en la crònica que publicà Joaquín de Alcántara al *Diario Constitucional, político y mercantil de Barcelona*, resumint la sessió del dia 22 de novembre de 1822: «El secularitzat Casamada ocupà la tribuna i en el seu eloqüent discurs manifestà d'una manera no fàcil de resumir l'origen del despotisme, començant pel poder primari del poble, que a poc a poc perdé la seva sobirania. Es remuntà a la Guerra de la Independència pels mil·lors exemples històrics i féu veure que en ella el poble espanyol recobrà la seva sobirania i dignitat formant una constitució, model de constitucions, arreglada en part a les antigues lleis d'Aragó en què s'establia l'excel·lent axioma de: no

por la feliz restauración de la libertad constitucional, no pudo escoger órgano que con más dignidad y energía expresase tan noble asunto. Su modestia nos dispensará el que tributemos tan justo elogio a sus talentos y a sus patrióticos sentimientos, y los ciudadanos que nos proporcionaron el placer de oírle admitirán también esta expresión de nuestro reconocimiento.» (p. 152). Un mes després, el *Diario constitucional, político y mercantil de Barcelona*, anunciava, en la secció de llibres el sermó de Casamada (cf. l'edició del 08/05/1820, p. 4)

41 En l'edició del mateix dia, el *Diario constitucional, político y mercantil de Barcelona* publicava: «Con este objeto a las 10 de la mañana del jueves 29 del corriente saldrá del Ayuntamiento de las Casas Consistoriales acompañado de los señores Celadores de marina, Jueces de hecho, Prohombres, Comisarios de barrio y demás personas que es de costumbre, y unido con S. E. la Diputación provincial se dirigirá directamente a la Iglesia Catedral donde se celebraran una solemnes exequias con oración fúnebre que dará el presbítero D. Manuel Casamada. En seguida saliendo la comitiva por la calle del Obispo, plaza de S. Jaime, calles del Call, den Aviñó y Ancha, subirá por la plaza de S. Francisco a la muralla del mar, en la que están formados los cuerpos de milicia que darán en este día las descargas de costumbre. Las autoridades recorrerán las filas y situándose después en el gran balcón de la Casa Lonja saludarán los batallones la Lápida de la constitución...» (p. 3-4). Passats quatre dies, el 02-09-1822, el mateix diari feia un reportatge una mica més extens de l'acte, n'extrec el fragment que més ens interessa: «El tumulto o cenotafio en la Santa Iglesia, aunque no nuevo, era análogo al objeto: solo nos parece que en lugar de las cuatro lloronas hubieran formado mayor contraste algunos trofeos militares colocados simétricamente y ordenados con coronas de laurel a otro símbolo de victoria. Los hechos heroicos, una muerte gloriosa, un sacrificio por la Patria, no deben pintarse con figuras ni emblemas lúgubres que contristen el corazón del espectador, sino de un modo que le inflamen y exciten en él la emulación y el deseo de imitarlos. A esto contribuían eficazmente las inscripciones que se leían en los cuatro ángulos del cenotafio (...) y el patriótico cuanto cristiano discurso que pronunció con todo el fuego del amor patrio el Presbítero D. Manuel Casamada.» (p. 2)

els reis formen els pobles, i sí els pobles els reis. “Aquesta nació (digué) perdé el 1814 els drets adquirits amb la seva sang, però tornats a adquirir per la invencible espasa de Riego, no els tornarà a perdre mai més: donarà a Europa la llibertat i alguna cosa més, car importa ben poc que atemptin contra ells tots els tirans del món –i menys encara un Baró d’Eroles, tan retorçut de cor com d’ulls, seguit pels qui ha seduït–, si nosaltres, resoltos, els hi oposem una decisió veritablement espanyola i el crit que aterra els dèspotes: Constitució o mort.” Conclougué amb els visques a la constitució, a les Corts, al rei per la constitució, etc., i després el ciutadà cap polític abraçant-lo, afegí: “Visquin els bons ministres del culte”.»⁴²

Dels discursos intel·lectuals i acadèmics, la *Disertación leída en la Academia de Buenas Letras en la sesión del día 31 de Marzo de 1837* n’és la mostra més clara. Un any després d’aquest discurs, que tracta sobre la diferència entre el bell i el sublim, concretament el 18 de novembre de 1838, Casamada exposà en la Reial Acadèmia un «Examen crítico de las dos gramáticas castellanas publicadas por Don Vicente Salvá y Don José Maria Moralejo»⁴³.

Com ja hem expressat, el discurs sobre la diferència entre el bell i el sublim de Manuel Casamada representa l’impacte del liberalisme anglès a Catalunya, especialment a través d’Hugh Blair i de Burke. Aquesta recepció es féu a través de la preceptiva –ho hem vist també en els seus llibres d’eloqüència i poesia– i, per això, en el discurs es fa la separació entre el sublim en els escrits i el sublim en l’experiència. Però el sublim en la preceptiva no era una exclusivitat d’aquell corrent filosòfic, sinó que comptava amb una llarga tradició escolar i un text fundador: *Sobre el sublim*, de Longí. Què és, doncs, allò que fa del discurs de Casamada una recepció del model estètic britànic? Essencialment, que es planteja el sublim com absolutament allunyat del bell. En els models estètics anteriors, especialment en els neoclàssics, que predominaven llavors tant en les poètiques com en preceptives espanyoles i franceses, el sublim i el bell tenien un fil de continuïtat, que acabava plasmant-se en l’estil. El primer text que tindran els universitaris espanyols sobre estètica, que es publicarà nou anys després del discurs de Casamada, mostrarà encara aquesta línia contínua entre els dos conceptes. Escriu Milà i Fontanals, l’autor d’aquell text universitari: «I malgrat les diferències establertes entre allò pròpiament bell i allò sublim, no per això han de deixar de considerar-se com dos graus de bellesa»⁴⁴. Si Milà el 1848 estava defensant la continuïtat entre els dos conceptes, Casamada el 1837 ja havia fet el trencament entre el sublim i el bell,

42 Edició del 25 de novembre de 1822, p. 3-4.

43 Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. Actas de las sesiones de la Academia de Buenas Letras de Barcelona. Libro 2º.

44 M[ANUEL] M[ILÀ I FONTANALS], *Manual de Estética*, Barcelona: Imp. Pons, 1848, p. 18.

i l'havia fet a través de l'obra de Blair i de Burke⁴⁵. Quan va escriure el discurs, Casamada tenia les obres d'aquests pensadors al davant, i els seguia fins a tal punt que a vegades els copia literalment els exemples, la lletra i els conceptes. I quan hi ha oposició entre Burke i Blair, sol adoptar el criteri de Blair: així ho fa en un tema que és crucial per trencar amb la línia de continuïtat entre el bell i el sublim, com és el terror. És Burke el primer autor que revoluciona l'estètica europea emparellant el sublim, gran tema de debat per als autors del segle XVIII, amb el sentiment de terror. Blair adopta la posició de Burke, però afirma que hi ha altres mitjans per arribar al sublim, com per exemple la força i el poder. Aquests dos elements són presents en tota experiència del sublim, mentre que el terror no les cobreix totes. Casamada, sentint-se en el cercle d'idees de Burke, accepta la correcció de Blair i fa una certa combinatòria de tots dos. Terror i força són per Casamada dos elements essencials per accedir al sublim. També podem trobar en Blair la divisió que fa Casamada de les modalitats del sublim, tot ordenant-les per classes. És de l'escocès el recurs als paisatges naturals (com ho és també de tants altres), a la violència dels elements naturals, la força i el poder de la natura, el so terrible, la llum que fereix a la vista, l'obscuritat, la soledat, el silenci, el desordre, la magnanimitat, el sublim moral en l'heroisme i el recurs al llibre d'Habacuc. En canvi, el recurs a la infinitud, l'extreu de Burke, com també és de Burke el recurs a Virgili, l'exemple del Leviatan i el del Satanàs de Milton.

Manuel Casamada sabia que seguir lligant el bell amb el sublim el portava al conservadorisme del pensament neoclàssic, ben present encara en les poètiques del seu temps; un conservadorisme que tindria una expressió política en les posicions del pensament absolutista: un pensament reaccionari que passava també pels textos escolars i les preceptives literàries, que anaven buscant la manera de perviure en el temps. El discurs de Casamada és un pas més per situar l'estètica feta a Catalunya en el cor de la discussió europea més avançada.

45 Per a l'ampliació d'aquest tema, cal veure el llibre de Baldine SAINT GIRONS, *Le sublime*, Desjonqueres, 2005. L'autora afirma que en la història del concepte hi ha hagut quatre grans paradigmes: el de Longí, del de Vico, el de Burke i el de Kant. La tesi de la professora Saint Girons dóna una mica més d'importància al fet que Casamada adopti un model del sublim que trenca el paradigma establert fins aleshores.